

O‘ZBEK TILI MULOQOTIDA LINGVOPRAGMATIKANING AHAMIYATI

Nargiza Mamadjanova

Andijon davlat universiteti

ANNOTATSIYA

Maqola o'zbek tilining lug'at tarkibini dinamik rivojlanayotgan tizim sifatida, tildagi leksemalarni o'zgartirish usullari va semantik hosila jarayonini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada semantik derivatsiya jarayoni tasvirlangan, ikkilamchi nominatsiyaning asosiy turlari tasvirlangan, o'zbek tilidagi ba'zi so'zlarning ma'nosini o'zgartirishning qiziqarli misollari keltirilgan.

Kalit so'zlar: strukturalistik, Pragmalingvistika, lingvistik, diskursiv.

KIRISH

Mustaqillikka erishilishi munosabati bilan o'zbek tilshunosligi jahon tilshunosligi bilan parallel ravishda mustaqil taraqqiyot yo'lini tanladi va unda ham G'arb tilshunosligidagi kabi yashirin til imkoniyatlari xazinasini ochildi. Bu imkoniyatlarni bozor iqtisodiyoti talablariga muvofiq rasmiy-xarakteristik va strukturalistik yo'nalishdagi qarama-qarshilik kategoriyalari orqali yetarlicha tavsiflagandan so'ng ulardan nutq faoliyatida foydalanish samaradorligi (tinglovchiga lingvistik vositalar bilan ta'sir qilish) muammosi qo'yiladi. nutqda, ya'ni nutqda). Bu, o'z navbatida, nutqning ta'sirchanligini ta'minlash uchun lingvistik vositalardan tashqari, madaniy va etnolingvistik vositalardan foydalanish zarurligini ko'rsatadi, bu rus lingvopragmatikaning yangi yo'nalish - pragmalingvistikaning shakllanishiga olib keldi. Pragmalingvistikaning paydo bo'lishi nutqiy aloqa (diskurs) jarayonida xizmat ko'rsatish bo'laklarining namoyon bo'lish xususiyatlarini o'rganish muammosini kun tartibiga qo'yadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Nutqning xizmat bo'laklari haqidagi hukmlar nazariy rivojlanishni talab qiladi. Bu muammo nafaqat o'zbek lingvopragmatikaning o'z yechimini topmagan, balki jahon lingvopragmatikada ham munozarali, o'z yechimini topmagan masalalardan biridir. Binobarin, xizmat ko'rsatuvchi so'zlarni o'zbek tilining ichki qonuniyatlari asosida, jahon tilshunosligining so'nggi yutuqlari asosida tavsiflash, funksional-

semantik va substantiv-pragmatik jihatdan tadqiq etish hozirgi zamonning eng muhim vazifalaridan biridir. O'zbek tilshunosligi.

Ta'kidlash joizki, o'zbek tilshunosligida rasmiy so'zlar shu paytgacha formal tahlil tamoyillari asosida xarakterlanadi. Bugungi kunda rasmiy tahlil bilan bir qatorda substansial talqin qilish tamoyillari - til tizimi va til birliklariga imkoniyatlar to'plami sifatida qarash va bu imkoniyatlarni tushunish, turli xil munosabatlar tizimidan kelib chiqadigan ichki qarama-qarshiliklarga ega bo'lgan jamoa sifatida keng tarqalmoqda. lingvistik birliklar. Shuningdek, rus tilshunosligida rasmiy so'zlar faoliyatdan, muloqot jarayonidan, xoh lingvistik, xoh nutqiy darajada bo'lsin, statistik va lingvistik tahlil tamoyillari asosida o'rganilgan. Hozirgi vaqtda pragmalingvistika keng qo'llaniladi - til va nutqni aks ettiruvchi pragmatik va stilistik xususiyatlarni diskurs tahlil qilish tamoyillariga asoslangan batafsil tadqiqot va aloqa jarayonidagi birliklar. Shu bois, shu paytgacha semantik va stilistik xususiyatlar bo'yicha alohida tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, semantik umumiylik, funksional chegaralanish, diskursiv semantik va stilistik umumiylik va farqlar, o'zaro o'tish va o'zaro qarama-qarshilik kabi hodisalar haligacha tadqiq qilish uchun manbaga aylangani yo'q. monografiya, substansionalizmni pragmatizm bilan bog'lovchi yo'l. Til faoliyatining til maqomi va o'ziga xos xususiyatlariga uchta yangi uslubiy tamoyil bilan yondashuv - eski faktik materialni yangi mezonlar bilan baholash tadqiqot mavzusining dolzarbligi va dolzarbligini belgilaydi.

NATIJAR VA MUHOKAMA

So'nggi yillarda butun dunyo tilshunoslari e'tiborini tortayotgan qiziqarli vazifalardan biri bu qator "diskurs markerlari" (marker – so'z timsolida shaklga ega bo'lgan birliklar)ni jadal rivojlantirish va kengaytirishdir. Nutq belgilari, birinchi navbatda, aytilgan matn va nutqning o'tmish qismi o'rtasidagi munosabat haqida ma'lumot beradi (ya'ni, matnning uyg'unligini ta'minlaydi) va so'zlovchi va qabul qiluvchi o'rtasidagi munosabatni aks ettiradi ("nutqning tuzilishi, so'zlovchining aqliy qobiliyati. jarayonlar va qabul qiluvchining aqliy jarayonlarini nazorat qilish ", deyiladi [bir]). Xorijiy tilshunolar nutq belgilari guruhiga zarralar, birlashmalar, modal so'zlar, undovlar, qo'shimchalar kabi ko'plab morfologik - sintaktik birliklarni kiritadilar.

Ushbu birliklar doimiy o'rganish ob'ektlariga aylantiriladi, bu esa nutq belgilarini ishlab chiqishga bag'ishlangan bir qator tadqiqotlarga olib keldi. Shu boisdan ham diskursiv markerlar o'zlarining evolyutsion rivojlanish davrida gap

semantikasiga asoslanib, butun matnga (hatto metamatnga) ta'sir qilish darajasi bo'yicha vazifalar sohibiga aylanadi. "Diskursiv belgilar, birinchi navbatda, hozirgi nutq va nutqning oldingi qismi o'rtasidagi munosabatni bildiradi ("matnning uyg'unligini ta'minlaydi"), shuningdek, muloqot jarayonida ma'ruzachi va qabul qiluvchining o'zaro ta'siri jarayonini aks ettiradi. Lug'aviy birliklar va konstruksiyalardan nutq belgilarini ishlab chiqishga va zamonaviy "grammatiklashtirish nazariyasi" apparatidan foydalanishga bag'ishlangan bir qator tadqiqotlar mavjud (birinchi navbatda, bular ingliz tilidagi materiallar bo'yicha iboralar yordamida). , axir, garchi, aslida, haqiqatdan ham, bundan tashqari va hokazo" [3, 52-b.].

Tadqiqotchilar rus tilidagi diskursiv so'zlar sifatida quyidagilarni keltiradilar: umuman, aslida, to'liq, to'liq, to'g'ridan-to'g'ri, sodda, faqat, faqat, hamma narsa, hech bo'lmaganda, aksincha, yana, shunga qaramay, baribir, aytmoqchi, yo'l , bundan tashqari, va, albatta, aniq, ehtimol, haqiqatdan, ehtimol, ehtimol, ehtimol, ehtimol, albatta, albatta, tabiiy ravishda va hokazo [2]. Xuddi shunday, o'zbek tilida ham nutq jarayonida faol ishtirok etib, turli pragmatik vazifalarni bajaradigan so'zlar ham ko'p. Bu raqamga modal so'zlar, undovlar, zarrachalar, bog'lovchilar, kirish so'zlar - gaplarni ham kiritishimiz mumkin. Biz bu so'zlarni "diskursiv zarralar" atamasi nomi bilan birlashtirdik.

Gapning har bir bo'lagi uchun umumiy bo'lgan sintaktik tomoni va ma'no tomonidagi (xizmat so'zlarning sememasi, grammamasi, semantik qatorida) o'xshashligi asosida nutqda yuzaga keladigan turli noaniqlikdagi o'zaro o'tish hodisalari (birliklari) qatorida. pragmatik ma'noga asoslangan ixtisoslashuvga juda kuchli intilishdir. Bu intilish dialektika mazmuni va shakli o'rtasidagi munosabatning til tizimida namoyon bo'lishi bilan uzviy bog'liq bo'lib, til uchun umumiy rivojlanish qonuniyatlaridan biridir. Binobarin, mustaqillik davrida shakllangan davlatchilik, qonunchilik sohalari pragmatikasida rasmiy va ilmiy uslublar chorrahasida turgan holda ko'plab maxsus rasmiy so'zlarni (ayniqsa, rasmiy so'z bilan bog'liq bo'lgan postpozitsiyalar, ittifoq va konstruksiyalar) ko'rish mumkin. so'zlar), ya'ni bu soha hali ham yangi va hamma narsada o'sib bormoqda.yangi mos vositalar. Shunday qilib, bir ma'noli munosabatda bo'lgan rasmiy so'zlar o'rtasidagi pragmatik qiymatga (xususan, stilistik o'ziga xoslik) asoslangan farqlash taraqqiyot uchun asos yaratadigan aniq ajratilgan hodisalardan biridir.

XULOSA

Bularning barchasi o'zbek tilidagi rasmiy so'zlar tizimining jadal rivojlanib borayotganini ko'rsatadi. O'zbek tili yangi vosita va imkoniyatlar berish, ularni qo'llash, zamon bilan hamnafas fikrlash kabi psixo-kommunikativ vazifani bajaradi. Jamiyat til oldiga qanchadan-qancha vazifalar qo'ymasin, bu vazifalarni yuksak saviyada bajarish uchun barcha imkoniyatlarini ishga soladi. Binobarin, til oldiga qancha ko'p vazifalar qo'yilsa, u shunchalik jadal rivojlanadi.

REFERENCES

1. Mo'minova A.A. O'zbek nutqi odobi: sen (siz), siz (siz, siz) // Rossiya xalqlar do'stligi universiteti xabarnomasi. Seriya: Til nazariyasi. Semiotika. Semantika. 2015 yil. 3-son.
2. Apresyan, Yu.D. Til ma'lumotlariga ko'ra odamning qiyofasi: tizimli tavsifga urinish / Yu.D. Apresyan // Tilshunoslik masalalari. 1995 yil - 1-son. - S. 3767.
3. Apresyan, Yu. D. Izohlovchi lug'at uchun pragmatik ma'lumotlar / Yu. D. Apresyan // Pragmatika va intensiya muammolari. M.: INI-ON, 1988.- S. 7-14.